

mk

MIGRÁCIÓKUTATÓ
INTÉZET

**„Kapunyitási pánik”? – Törökország ismét a migrációs és
menekültválság középpontjában**

Pénzváltó Nikolett gyorselemzése

2020. március 2.

A Migrációkutató Intézet legújabb gyorselemzésében a török határnyitással összefüggő eseményekre reflektál. 2020. február 27-én este jelentek meg az első hírek arra vonatkozóan, hogy Törökország megnyithatja határait Európa felé az országban tartózkodó migránsok és menekültek előtt. A bejelentést követően tömegek indultak meg a török–görög (illetve török–bolgár) határ irányába. A török lépés összefügg a szíriai Idlibben kialakult, rendkívül feszült helyzettel. Ankara célja valószínűsíthetően a nyomásgyakorlás, egyelőre kérdés azonban, hogy ezzel ki tudja-e kényszeríteni az aktívabb nyugati támogatást, akár az országban tartózkodó menekültek ellátásához, akár a szíriai katonai műveleteihez.

Az első hírek a török határnyitásról

2020. február 27-én este a Reuters weboldalán jelent meg a hír, miszerint egy, a neve elhallgatását kérő magas rangú török tisztviselő bejelentette, hogy Törökország nem állja többé útját az Európába igyekvő menekülteknek.¹ Hasonló, nyomásgyakorlást célzó fenyegetésekre az elmúlt években több alkalommal is sor került, mindeddig azonban Ankara egyszer sem váltotta valóra azokat. A cikk megjelenését követően török sajtóhírek szerint még aznap éjjel egy 300 fős csoport indult meg a török–görög határ felé, majd a nap folyamán a gyülekezők száma tovább nőtt.²

A török határnyitást hivatalos szinten sokáig nem erősítették meg. A kormányzó Igazság és Fejlődés Párt szóvivője, Ömer Çelik úgy fogalmazott: „A menekültpolitikánk változatlan, de egy olyan szituáció állt elő, hogy nem vagyunk többé abban a helyzetben, hogy vissza tudjuk tartani a menekülteket.”³ Azt nem tette hozzá, hogy megnyitják a határt. Erről először február 29-én Recep Tayyip Erdoğan török elnök beszélt. Erdoğan úgy nyilatkozott, hónapok óta hangoztatják, hogy egyre nehezebben tudják zárva tartani a török határt, ezt azonban senki nem hitte el nekik. Ezért kinyitották a kapukat, és mindaddig nem fogják bezárni azokat, amíg az Európai Unió nem kezdi el betartani az ígéreteit. A török elnök szerint február 29-e reggelig 18 ezer menekült és migráns jelent meg a határtérségben.⁴

Erdoğan a 2016 márciusában megkötött EU–Törökország megállapodásra (nyilatkozatra) utalt. Ebben Törökország vállalta, hogy mindent megtesz az illegális úton az Európai Unióba tartó migránsok feltartóztatása érdekében, cserébe pedig az EU pénzügyi támogatást ígért a Törökországban tartózkodó menekültek ellátására. Az ígért 6 milliárd euróból eddig 3,2 milliárd euró került kifizetésre. Az EU-s támogatásból közel 1,7 millió menekült kap támogatást mindennapi szükségleteinek fedezéséhez, emellett elsősorban az oktatás és az egészségügyi ellátás területén segítik a törökországi menekülteket.⁵

Görögország és Bulgária fokozta az ellenőrzést a török határon. A török és görög határátkelőhely közötti pufferzónában több száz menekült és migráns zsúfolódott össze. A hatóságok több alkalommal könnygázt vetettek be. Március 1-jén a görög és a török hivatalos helyzetértékelés gyökeresen eltért. A török belügyminiszter Twitteren azt közölte, hogy vasárnap reggelig 76 358 migráns hagyta el Törökországot Edirne felé.⁶ Fahrettin Altun, az

¹ <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey-migrants/turkey-will-no-longer-stop-syrian-migrant-flow-to-europe-turkish-official-idUSKCN20L33V> (letöltve: 2020. 02. 28.)

² <https://www.cnnturk.com/dunya/edirnede-gocmenler-yunanistan-sinirina-yuruyor> (letöltve: 2020. 02. 29.)

³ <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-sozcusu-celik-artik-multecileri-tutabilecek-durumda-degiliz/1747670> (letöltve: 2020. 02. 29.)

⁴ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kapilari-actik-bundan-sonraki-surecte-de-kapatmayacagiz-41458102> (letöltve: 2020. 02. 29.)

⁵ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/frit_factsheet.pdf (letöltve: 2020. 02. 29.)

⁶ <https://twitter.com/suleymansoylu/status/1234009680680280064?s=20> (letöltve: 2020. 03. 01.)

elnök kommunikációs igazgatója délután már 80,888 emberről beszélt.⁷ A görög hatóságok ezzel szemben azt állítják, 9 600 illegális határátlépési kísérletre került sor, azonban ezek mindegyikét megakadályozták.⁸ A bolgár miniszterelnök azt nyilatkozta, hogy a határhelyzet nem különbözik az egy vagy két évvel ezelőtől.⁹

Miért éppen most?

A török döntésre azt követően került sor, hogy február 27-én délután legalább 33 török katona életét vesztette Szíriában egy légicsapásban. Az északnyugat-szíriai Idlib tartományban a feszültségek az elmúlt három hétben rendkívüli mértékben kiéleződtek. Az ENSZ adatai szerint csak december óta 900 ezer szíriai belső menekült indult meg a török–szíriai határ felé, ami az eddigi legnagyobb, egyszerre mozgó embertömeget jelenti a szíriai válságban.¹⁰ Ezek a menekültek jelenleg rendkívül nehéz körülmények között élnek. A helyzetet tovább rontja a téli időjárás: a menekülők nem ritkán nulla fok alatti hőmérséklettel, egyes helyeken hóval kénytelenek szembenézni. Becslések szerint mintegy 170 ezren alszanak a szabad ég alatt.¹¹ Az ENSZ-főtitkár szóvivője a 21. század legnagyobb közelgő humanitárius katasztrófájának nevezte az eseményeket.¹²

Törökország, amely a háború kezdete óta mintegy 3,6 millió szíriai menekültet fogadott be,¹³ mindeddig nem engedte át a török–szíriai határon az újonnan érkezőket. Figyelmeztette ugyanakkor Európát, hogy egyedül nem tud megbirkózni ekkora embertömeggel. Az afgánokat, irakiakat és más állampolgárságú menekülteket is beleszámítva összesen több mint 4 millió, Törökországban tartózkodó menekült hazatérésének időpontja továbbra sem látszik, a török percepció szerint pedig egy újabb milliós menekülttömeg aránytalan terhet helyezne az országra, amely már így is a legtöbb menekültet befogadó állam a világon. Erre hivatkozva kérnek számon nagyobb szolidaritást az EU-tól.

Az idlibi helyzet háttere

A 2011 óta zajló szíriai háborúban 2020 februárjára a Bassár el-Aszad szíriai elnökkel szemben álló erők utolsó fellegvára az északnyugat-szíriai Idlib tartomány maradt. A területen a legjelentősebb csoport az al-Káidához kötődő szélsőséges dzsihádisták szervezete, a Hajat Tahrír as-Sám (korábbi nevén an-Núszra Front). Az ENSZ becslése szerint a szervezetnek 12–15 ezer harcosa lehet. A velük szembeni legjelentősebb nem kormánypárti erő a Törökország által támogatott, becslések szerint mintegy harminc különböző ellenzéki milíciából álló úgynevezett Szíriai Nemzeti Hadsereg (ismertebb korábbi nevén a Szabad Szíriai Hadsereg). Ezen

⁷ <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/altun-humanitarian-suffering-and-migration-challenge-in-syria-is-not-only-our-problem-but-that-of-europe-and-the-entire-world> (letöltve: 2020. 03. 01.)

⁸ <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-greece/migrants-head-to-greece-as-turkey-opens-floodgates-idUSKBN2001EF> (letöltve: 2020. 03. 01.)

⁹ <https://www.middleeastmonitor.com/20200229-greece-pushes-back-migrants-after-turkish-border-onslaught/> (letöltve: 2020. 03. 01.)

¹⁰ <https://www.un.org/press/en/2020/sgsm19980.doc.htm> (letöltve: 2020. 02. 24.)

¹¹ <https://www.hurriyetdailynews.com/170-000-people-living-in-the-open-in-northwestern-syria-un-152267> (letöltve: 2020. 02. 24.)

¹² <https://www.aa.com.tr/en/americas/un-chief-alarmed-by-tragic-suffering-in-northwest-syria/1737997> (letöltve: 2020. 02. 24.)

¹³ <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113> (letöltve: 2020. 02. 24.)

túlmenően pár száz, illetve pár ezer fős létszámmal további kisebb milíciák vannak jelen, kötelékükben nagyszámú külföldi harccsal.¹⁴

A területről korábban több megállapodás is született a török, orosz, iráni, illetve szíriai felek között. Az asztanai folyamat eredményeként 2017 májusában Idlib a négy deeszkalációs zóna egyike lett, melynek ellenőrzését Törökország látta el. A szíriai rezsim és az ellenzék közötti fegyverszünet felügyeletére az egyezség értelmében Törökország 12 katonai megfigyelőpontot hozott létre a zóna határán (a tizenkettediket 2018. május 16-án állították fel). 2018. szeptember 17-én újabb, ezúttal kétoldalú orosz–török megállapodás jött létre Idlibről.¹⁵ A szoci megállapodás részeként egy demilitarizált övezet hoztak létre a tartományban. Cserébe Ankara megígérte, hogy az általa támogatott „mérsékelt ellenzék” segítségével lefegyverzi a radikális csoportokat és eltávolítja a területről. A megegyezés alapján a török és orosz erők koordináltan járőröztek a demilitarizált övezet határán. Ankara azonban nem tudta teljesíteni vállalását: 2019 januárjában a Hajat Tahrir as-Sám aktivizálódott, sőt területet is nyert. A szíriai rezsim erre hivatkozva indította meg offenzíváját 2019. április 30-án az idlibi területek visszaszerzésére. Bassár el-Aszad célja a lázadók utolsó állásainak felszámolása, hogy hosszú idő után végre visszanyerje az ellenőrzést az ország területének egésze fölött. Az *Idlib Hajnala* offenzíva első szakasza 2019. augusztus 31-én – valószínűleg a fegyverszünetet szorgalmazó külső nyomás miatt – a szíriai kormány részéről egyoldalú tűzszünet bejelentésével ért véget. 2019. november 24-én azonban a kormányerők – orosz és iráni támogatással – újabb offenzívát indítottak. 2020. január 29-re az Aszadhoz hű erők Idlib kormányzóság 43%-át visszaszerezték.¹⁶ A jelenlegi hadművelet stratégiai szempontból a nyugat-keleti irányú M4-es (Aleppo–Latakia) és az észak-déli M5-ös (Aleppo–Hama) autópálya ellenőrzéséért is zajlik.

A 2020. februári eszkaláció Idlibben

A közvetlen összecsapást 2019 végéig a török és a szíriai fél is igyekezett elkerülni. A Szíriai Arab Hadsereg orosz légi támogatással, a török megfigyelőpontokat megkerülve haladt előre. 2020 februárjára azonban a helyzet kieleződött. A kormányerők előrenyomulása következtében a török megfigyelőpontok közül négy – az ott állomásozó török katonákkal együtt – a szíriai erők gyűrűjébe került. Törökország csapaterősítést hajtott végre: egyes források szerint mintegy 15 ezer török katona tartózkodik a területen, valamint növekvő számú páncélozott eszköz érkezik.¹⁷ Ahogyan a térségben egyre nőtt a török, szíriai (és orosz) katonák száma, úgy nőtt közöttük az akár nem szándékolt, közvetlen harcérintkezés veszélye is. A szíriai rezsim offenzívája során február 27-ig négy incidensben 16 török katona halt meg, a válaszcsepásokban pedig – török adatok szerint – 50 szíriai katona vesztette életét.

Az idlibi események következtében nemcsak a török–szíriai, de a török–orosz viszony is feszültté vált. Moszkva Törökországot tartja felelősnek a tűzszünet összeomlásáért, amiért az nem volt képes a szíriai és orosz célpontokat is támadó milíciák megfékezésére. Az oroszok felszólították a törököket, hogy szüntessék be a „terroristák” támogatását.¹⁸ Ankara ezzel

¹⁴ <https://www.bbc.com/news/world-45401474> (letöltve: 2020. 02. 24.)

¹⁵ https://setav.org/en/assets/uploads/2018/11/47_Perspective.pdf (letöltve: 2020. 02. 24.)

¹⁶ <http://www.syriahr.com/en/?p=153952> (letöltve: 2020. 02. 24.)

¹⁷ <https://foreignpolicy.com/2020/02/20/turkey-syria-russia-military-offensive-brink-idlib-rebel-holdout/> (letöltve: 2020. 02. 24.)

¹⁸ <https://www.hurriyetdailynews.com/ankara-asks-for-patriot-missiles-amid-idlib-tensions-152269> (letöltve: 2020. 02. 24.)

szemben a szíriai és az orosz csapatokat vádolja az egyezmény megszegésével. Recep Tayyip Erdoğan török elnök úgy fogalmazott, idő kérdése az újabb török offenzíva: a kormányerőknek február végéig adott időt, lényegében ultimátumot arra, hogy visszavonuljanak a korábbi demilitarizált övezeten kívülre. Erdoğan – korábban nem jellemző módon – nyíltan kritizálta az orosz szerepvállalást.

Ankara egyértelművé tette, hogy nem adja fel Idlibet, sőt új megfigyelőpontokat hozott létre a területen, és az ellenzéki milíciák eddigi támogatásán túlmutatóan saját katonáit mozgósította és helyezte át a térségbe. Erdoğan azt is nyilvánvalóvá tette, hogy Törökország számára ez nemcsak Idlibről szól, hanem egzisztenciális fenyegetésként tekintenek a szomszédban zajló eseményekre: Szíria akár terrorszervezetek kezébe kerül, akár bábállammá válik külső hatalmak (Irán és/vagy Oroszország) kezében, az Törökország számára nemzetbiztonsági kérdés. A legfőbb török üzenet, hogy Ankara nem hagyja magát kizárni Szíria jövőjének alakítói közül.¹⁹

A fentiek előzték meg a már említett, február 27-i szíriai/orosz légitámadást, ami legalább 33 török katona halálát okozta (további török katonák vannak válságos állapotban). A szíriai erőket célzó török válaszcsepés nagy erejű volt: 309 szíriai katonát, illetve egyebek mellett 5 helikoptert, 23 harcocsit, 10 páncélozott járművet, valamint légvédelmi rendszereket semlegesítettek.²⁰ A török műveletek február 28–29-én is folytatódtak. Március 1-jén Hulusi Akar török védelmi miniszter hivatalosan is bejelentette a *Tavaszi Pajzs* hadművelet (Bahar Kalkanı Harekatı) megindítását Idlibben. Akar önvédelemre hivatkozott, valamint a szociális megállapodással és a civilek védelmének céljával indokolta a török lépést. Hozzátette továbbá, hogy Ankarának nem célja a közvetlen összeütközés Moszkvával.²¹

Mi várható?

A március 1-i török bejelentéssel lényegében nyílt, igaz, korlátozott háború kezdődött a török és a szíriai erők között. A NATO második legnagyobb létszámú hadseregével rendelkező Török Fegyveres Erők önmagában sokkal ütőképesebb a szíriai haderőnél. A legnagyobb kérdés ezen a ponton inkább az, hogyan fog reagálni az eseményekre a Bassár el-Aszadot támogató Oroszország. Moszkva mindaddig hatékonyan nyomást tudott gyakorolni a szíriai elnökre. A közvetlen török–orosz összecsapás pedig alapvetően egyik félnek sem érdeke. Ezt mutatja az Ankara és Moszkva közötti folyamatos párbeszéd is. A 2015. novemberi Szu–24-es incidens²² megmutatta, mekkora költségei vannak egy nyílt török–orosz összeütközésnek. A közös projektek (például energiaprojektek, az orosz gyártmányú Sz–400-as légvédelmi rendszer török beszerzése, illetve általában a Nyugat térségbeli kiegyensúlyozásának közös célja) szintén kompromisszum keresésére ösztönzik a feleket. A török és az orosz elnök a február 27-i esetet követően telefonon egyeztetett, valamint folyamatban van egy személyes találkozó megszervezése is, amire várhatóan március 5-én kerülhet sor.²³

¹⁹ <https://www.hurriyetdailynews.com/opinion/barcin-yinanc/turkish-president-openly-challenges-russia-in-syria-151989> (letöltve: 2020. 02. 24.)

²⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/milli-savunma-bakani-akar-200-u-askin-rejim-hedefi-agir-ates-altina-alindi/1748157> (2020. 02. 29.)

²¹ <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-launches-military-operation-against-syrian-regime-defense-minister-152574> (2020. 03. 01.)

²² Egy határsértő orosz vadászgép török légierő általi lelövése.

²³ <https://www.hurriyetdailynews.com/erdogan-to-meet-putin-to-discuss-idlib-152535> (2020. 02. 29.)

Ami a migrációs vonatkozásokat illeti, a szíriai rezsim és Moszkva érdekeivel nem ellentétes egy új, potenciálisan Európába tartó menekülthullám gerjesztése. Az Európai Unió ezzel szemben ismét nehéz helyzetben van, és érdekeinek és értékeinek egyidejű érvényesítésével küzd. Az optimális ismét az lenne, ha az EU képes lenne a kibocsátó országnál (vagyis Szíriában) kezelni a problémát, erre azonban nem látszik túl nagy esély, hiszen az EU fizikailag (katonai értelemben) nincs jelen a szíriai háborúban. Egyelőre kérdés, hogy ki tudja-e kényszeríteni Ankara az aktívabb nyugati támogatást (akár a menekültek ellátásához, akár a szíriai katonai műveleteihez), illetve, hogy meddig hajlandóak a törökök elmenni annak tesztelésében, mennyit fejlődött a 2015-ös válság óta az európai migrációs és menekültügyi rendszer?